

Jübimizdäki gan: Kongo halky koltan üçin öldürilýär

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Jübimizdäki gan: Kongo halky koltan üçin öldürilýär

JÜBIMIZDÄKI GAN: KONGO HALKY KOLTAN ÜÇİN ÖLDÜRİLÝÄR

Akylly telefon we şoňa meňzeş enjamlaryň öndürijileriniň aýtmakdan gaça durýan we syr deýin saklaýan juda möhüm bir zady bar.

Durmuşymzdaky ýeri gün geçdigisaýy çuňlaşýan tehnologiki enjamlaryň işlemegini üpjün edýän kiçijik komponentler ganly çaknyşyklar, agyr jenaýatlar, gynamalar, zorluk-zulumlar, adam ogurlamalar ýaly san-sajaksyz hadysalaryň bolup geçmegeni netijesinde gazanylýar. Bütin şular ýaly gorkunç hadysalaryň otuz ýyla golaý wagt bäri bolup geçýän ýeri bolsa baý magdan

ýataklaryna eýe bolan Kongo Demokratik Respublikasydyr. Jemi gymmaty 24 trillion dollara barabardygy çak edilýän koltan (kolumbit-tantalit), kobalt, sink, galáy, altyn, almaz ýaly gymmatly metallaryň bolan Kongo Demokratik Respublikasy (KDR) garaşylyşynyň tersine, bu baýlykdan peýdalanmagyň deregne agyr jebri-jepalara sezewar bolýar.

San-sajaksyz adam hukuklarynyň bozulmalaryna garşıy görevmeli bolýan Kongo dünýäniň habar beris serişdelerinde-de seýrek agzalýar.

Bikanun ýaragly toparlar zor bilen işledilýän şahtýorlara agyr salgylar salýar, aýal-gyzlara rutina bolan jynsy zorluklar edilýär, magdan känlerinde kämillik ýasyna ýetmedik işçiler işledilýär.

Zähmet şertlerine nägilelik bildirýänler we ýakyn hossarlary duran ýerinde öldürilýär.

• **Dünýä belli markalar tehnologiýalaryna gan bulasdyrýar**

Ýakynda KDR-nyň prezidenti Feliks Çisekedi «Apple» kompaniyasynyň önumleriniň önumçiliginde Kongodan bikanun ýollar bilen alynýan minerallaryň ulanylýandygyny aýdyp, tehnologiýa läheňi «Apple»-ni köpçüligiň öñünde tankyt etdi.

Çisekedi ýurtdaky haosda paýy uly bolan Ruandany-da bu magdanlaryň bikanun eksportyny aňsatlaşdyrmakda aýyplady.

Aslynda mesele täze däl. Mundan on ýyl öñem şu tema orta

atylypdy.

ABŞ-nyň Gymmatbahaly kagyzlar we birža komissiýasy ABŞ-daky 1200 kompaniýanyň mikroçiplerindäki haýsydyr bir metalyň Kongodaky militaristler tarapyndan gözegçilik edilýän magdan känlerinden gelip-gelmeýändigini mälim etmegin talap edipdi.

Arasynda «Vodafone», «Ford», «Google» ýaly kompaniýalaryňam bolan birnäçe kompaniýa mesele boýunça jogapkärçiliği taşeronlaryň boýnuna oklady.

2019-njy ýylda-da ABŞ-da ýerleşýän Halkara Hak-hukuk talap edijiler guramasy magdan känlerinde işledilýän we ýaramaz zähmet şertleri sebäpli aradan çykan, ýaralanan çagalar üçin we jebir çekenleriň maşgalalarynyň adyndan baş kompaniýanyň garşysyna arza berdi, emma geçen mart aýynda sud arza seretmekden yüz öwürdi.

Häzir bolsa KDR «Apple» kompaniýasynyň kanuny wekillerine ýollar hatynda aýratynam «3T minerallary» diýilýän galaýy, koltan, wolfram ýaly mineral komponentleriň alnyşy boýunça hiç zat gizlemezligi talap etdi.

Aýdylyşyna görä bu minerallar KDR-dan ogurlanyp, Ruandada kanuny dolanşyga salynýar, soňam «Apple» ýaly halkara kompaniýalara satylýar.

Millionlarça adamyň öý-öwzaryndan, ýer-ýurdundan jyda düşürilip, Kongodaky çaknyşyklary gorjalaýan, bigünä adamlaryň gany bilen hapalanan bu minerallara «gan minerallary» hem diýilýär.

Uly kompaniýalaryň has arzan bahadan we has köp öndürmegi maksat edinýän elektron enjamlary üçin ömründe bu enjamlary ulanybam görmedik we ulanybam bilmejek adamlar örän agyr şertlerde işlemäge we ýaşamaga mejbür edilýär, göçe zorlanýar, ahtrynda-da ýurtdaky ýaragly çaknyşyklarda wepat bolýar.

Tehnologiýa enjamlaryny satmak üçin afrika halkalarynyň gany bilen hapalanan magdanlaryň gözegçilikleri ugrundaky uruş has köp gan talap edýär.

Şonsuzam topalaňcy toparlar bu talaby kanagatlandyrmak üçin magdan känleriniň üstündäki gözegçiliklerini artdyrýar, netijede kongo halky has köp süteme sezewar bolýar we has köp adam ölümىň gujagyna iterilýär.

ÝUNISEF-iň berýän maglumatlaryna görä, azyndan kyrk müň sany kämillik ýaşyna ýetmedik oglan-gyz şol ýerlerde bikanun ýagdaýda gul kimin işledilýär.

Eliňe degreňde saglyga juda zyýanly metallar nowça bedenleri kiçijik ýaşda amansyz kesellere duçar edýär.

Kongo Demokratik Respublikasynyň prezidenti Feliks Çisekedi

• Magdançylykdan başga işläre iş ýok

Koltan magdany Kongoda 200-den gowrak magdan ýatagynda çykarylýar. Emma ýer gabygyna ýakyn ýerde ýerleşýän magdan bolandygy sebäpli, koltanyň agramly bölegi ownuk we hiç bir kompaniya degişli bolmadyk magdan kärhanalarynda el zähmeti bilenem çykarylýar.

Gün-güzeranyny dolamakda kynçylyk çekýän ýerli halk tarapyndan elden çykarylýan magdançylyk heläkciliklere ýa-da kesellere garşı öňüni alyş çäreleri geçirilmezden, jan howpuzlygy üpjün edilmezden alnyp barylýar.

Döwlet edaralarynyň deregne ýaragly toparlaryň gözegçiligi astyndaky magdançylar günden 1-5 dollar aralygynda pul gazanýar. Bujagaz pul koltanyň ýerindäki bahasynyň 10%-ne hem ýetmeyär.

Esasy girdejini gazanýan ýaragly toparlar koltany käwagt göni, käwagtam Ruandanyň üstünden kanunylaşdyryp, global kompaniyalara satýar.

- **Ruandada kanunylaşdyrylyan koltan**

Kongo bilen deňesdirenede koltan zapaslary has az bolan Ruanda koltan eksportynda Kongo bilen deňe-deň bäsleşýär.

Çünki Kongodaky ýaragly toparlary goldaýandygy aýdylýan Ruanda hökümeli ýurtdaky koltanyň agramly bölegini bikanyň ýollar bilen çykaryp Ýewropa ýurtlaryna satýar.

Ruandanyň köp sanly ýewropa ýurdy tarapyndan goralýandygyny hemmeler bilýär. Hususanam soňky aýlarda Birleşen Korollik tarapyndan migrantlar üçin «howpsuz ýurt» yylan edilen we ýollanjak migrantlar üçin ep-esli pul sylagyny alan Ruanda beýleki ýewropa ýurtlaryndanam goldaw tapýar.

Ýagny global güýçler we uly kompaniyakar islän magdanlaryny almak üçin Ruandany ulanyp, öz garşylaryna açyljak derñew işleriniň öňüni baglaýar.

Kompaniyalaryň sözde adamzadyň bähbidine öndürýän tehnologiyasyndan böreň-böreň akýan gany gizlemek üçin ellerinden geleni gaýgyrmajaklary belli.

Ine, şonuň üçinem sarp edijiniň oýlanyşykly hereketi, jemgyýetçiliğiň bu zatlardan habarly edilmegi we protest demonstrasiýalary muňa garşıy göreşiň hilini ýokarlandyrıp biler.

Gazada bolup geçýän gandöküşligiň jogapkäri basybalyjy Ysraýyla goldaw berýän firmalaryň we markalaryň dünýä derejesinde boýkot edilmeginiň näderejede adamlaryň gözünü açandygyna şaýatlyk eden häzirki günlerimizde ýene şol oýlanyşyklylykds afrikalylaryň gany bilen hapalananönümlere garşıy gönükdirilen boýkot hem şu bozuk düzgüne «duruň!» diýmek üçin ädiljek uly ädimleriň biri bolar.

- **Çeşmeler:**

<https://www.newscientist.com/article/mg22229734-800-blood-mine-rals-are-electronics-industrys-dirty-secret/>

https://www.jstor.org/stable/20787494?read-now=1&seq=2#page_scan_tab_contents

kitapcy.ru

Sare ŞANLY.

Çarşenbe, 22.05.2024 ý. Publisistika